

MEČISLAV KRHOVN

ČEŠI A POČÁTKY BĚLORUSKÉHO NÁRODNÍHO
A LITERÁRNÍHO Hnutí V PRVNÍM DESETELETÍ
20. STOLETÍ

Běloruské literární obrození nebo — jak říká E. F. Karskij — běloruské hnutí¹ vzniká asi v polovině osmdesátých let minulého století. Soustavnou pozornost v Čechách vzbudilo však teprve v prvních letech našeho století v souvislosti s revolučními událostmi roku 1905 v Rusku. Přesto nemůžeme tvrdit, že se v Čechách o Bělorysech a jejich literárních snahách v 19. století nevědělo. Bílá Rus byla sice pro Čechy v prvé řadě oblastí zajímavého starodávného a zachovalého folklóru. Češi nejen znali sbírky lidových písní běloruských vydané polskými a ruskými sběrateli, ale dokonce sami se vydávali na Bílou Rus za lidovou písní, např. L. Kuba² nebo A. Černý³, a pověděli o ní českému čtenáři mnoho zajímavého. S lidovými písněmi běloruskými seznamoval se český čtenář v překladech.⁴ O minulém a přítomném životě na Bílé Rusi dovídali se Češi v 19. století většinou prostřednictvím polským a ruským. Překládaly se např. práce Kirkorovy, Kraszewského.⁵ Ale i o literární činnosti starších běloruských spisovatelů, pišících běloruským jazykem, se u nás vědělo. Svědčí o tom například nekrolog Vincence Dunina-Marcinkeviče z pera Eduarda Jelínka.⁶ Několik uvedených příkladů je svědectvím zájmu o kulturní život Bělorysů mezi Čechy už v druhé polovině minulého století.

Znalosti Čechů o Bílé Rusi nebyly menší než u jiných slovanských národů, i když se Bílá Rus netěšila u nás takovému zájmu jako například u Poláků, kteří ji — ovšem neprávem — považovali za součást svého národního území a Bělorysy za větev svého národa.

Pro naše spisovatele 19. století je charakteristické, že se dívají na Bělorysy bez ohledu na tehdejší názory Poláků i na oficiální názory držitelů státní moci v carském Rusku jako na samostatný národ se zvláštní spisovnou řečí a vlastními kulturními projevy. Svědčí o tom např. výrok E. Jelínka ve vzpomenutém nekrologu básníka Vincence Dunina-Marcinkeviče: „Marcinkevič náležel do skrovného zástupu nezištných pěstitelů chudičké literatury běloruské, již oblíbil si vzácnou vřelostí a kteréž sloužil nadšeně.“⁷

Takový byl postoj pokrokových Čechů k Bělorysům v minulosti, v době, kdy všemocná carská vláda nedovolovala ani řádek tisknout bělorusky a kdy jakýkoliv projev běloruského národního povědomí byl krutě pronásledován. Proto když se ozvaly první běloruské hlasy z velké bouře roku 1905 v Rusku, Češi jim pozorně naslouchali a přijímali je s porozuměním.

Ruská revoluce z roku 1905, která otřásla základy carského imperia, přinesla závan nové doby i do zapadlých koutů Bílé Rusi, kraje, „na nějž zapomněl

bůh sám“, jak si stěžoval básník Jakub Kolas.⁸ Revoluce ukázala všemu lidu carské říše cestu k osvobození politickému, hospodářskému, sociálnímu a kulturnímu. Masy běloruského lidu zatoužily také střást se sebe odvěký spánek a „být lidmi“. Nestalo se tak najednou. Revolucionáři, v jejichž řadách byli také významní běloruští kulturní činitelé, jako Aloisie Paškevičová-Cjotka, básnička, publicistka a pedagožka, a Jakub Kolas, básník a pedagog, připravovali hnutí na Bílé Rusi již od konce devadesátých let 19. století, intenzivněji od r. 1903 vydáváním běloruských brožur veršem i prózou. Tato revoluční propaganda se dala v soulase s revolučními stranami v Rusku, zejména sociálně demokratickou stranou ruskou a polskou.⁹ Proto řada publikací byla vydána mimo hranice Bílé Rusi a Ruska vůbec, např. v Haliči. Revolucionáři dobře pochopili, že k propagaci svých idejí potřebují společný jazyk s masami. Proto se v revolučním hnutí běloruském spojuje snaha po osvobození hospodářském a sociálním se snahou po osvobození národnostním a kulturním. Toto kulturní osvobození má v první řadě touhu po jazykové emancipaci, podněcovanou nešetřným postojem vládnoucí třídy ruských držitelů státní moci k Bělorusům.

Jazyková stránka běloruského osvobozovacího zápasu byla české veřejnosti velmi blízká a dobře pochopitelná. Češi svůj osvobozovací boj vedli také po linii jazykových požadavků. Proto českým informátorům o běloruském zápasu za svobodu a národní práva byly jazykové otázky východiskem pro přiblížení běloruských problémů české veřejnosti.

V období prvního rozmachu běloruského hnutí, kdy ruský problém stál v centru pozornosti české žurnalistiky a kdy české noviny otiskovaly na čelných místech zprávy o běhu událostí v carské říši, běloruskému hnutí, poměrně klidnému a takřka zanikajícímu ve víru bouřlivých revolučních projevů v ostatním Rusku, věnovali pozornost jen jednotlivci z okruhu Slovanického přehledu u nás. Tento časopis sledoval život všech Slovanů a nemohl si nevšímat života malého běloruského národa.

Eduard Jelínek napsal, že „každý národ slovanský má v Čechách svého zvláště horlivého patrona“.¹⁰ Adolfu Černému přičkl tenkrát patronát nad Lužičany, avšak za několik let bylo mu možno přičknout také funkci obzvlášť horlivého patrona Bělorusů. Neboť A. Černý, vydavatel a hlavní redaktor Slovanického přehledu, sledoval běloruské hnutí od samého začátku a také první začal upozorňovat českou veřejnost na zápas Bělorusů o národní práva, o rodný jazyk a o vlastní literaturu. Černý byl k tomu nad jiné povolán. Pobýval dvakrát na Bílé Rusi, znal běloruský lid z autopsie, znal jeho jazyk, sbíral jeho písně a udržoval přímé styky s běloruskými inteligenty. Dostalo se mu jako prvnímu u nás důkladných informací o vývoji běloruského hnutí. Černý se snažil seznámit s běloruskými událostmi širokou českou veřejnost. Jeho první články nevyšly v časopise pro zasvěcené — ve Slovanickém přehledu, nýbrž v novinách a časopisech čtených širšími vrstvami českých čtenářů. Tyto články neměly také stroze informativní ráz. Byly hodně subjektivní, citově nadnesené, dovolávaly se osobních zážitků; informativní údaje byly v nich prokládány vzpomínkami. Fejetonistická forma dovoľovala Černému psát zajímavě o povaze lidu, o jeho jazyku, o přírodě, vložit do vyprávění vzpomínku na revoluční minulost země, dokonce i zacitovat básně. V tomto rámci tím přesvědčivěji vyniká autorova snaha ukázat specifické rysy národního a kulturního probuzení běloruského národa: jeho vůli žít a pracovat pro lepší budoucnost, bojovat proti starému řádu a vynutit si stůj co stůj svobodu.

Záminku ke dvěma informačním a propagačním fejetonům¹¹ dalo Černému vydání časopisu *Naša Dola*, prvního novodobého běloruského časopisu, v září r. 1906 ve Vilně. Časopis byl zaslán Černému, který ho využil pro seznámení českého čtenáře s běloruskými problémy. Černý si uvědomuje nejen tu okolnost, že první běloruský časopis „vyšel za všeobecného osvobozenského hnutí v Rusku“, ale dobře chápe a také zdůrazňuje jeho revolučně třídní ráz. Dobře si všiml, že *Naša Dola* je určena selskému a dělnickému lidu. Autor se dokonce pokusil určit rozbořem úvodníku politický směr časopisu. Práví, že časopis *Naša Dola* „připojuje se k osvobozenskému hnutí, a to k rozhodnějšimu, upřímnějšímu, opravdovějšimu jeho proudu. Řekli bychom, že stanula nejbliže straně národní svobody, konstitučním demokratům čili kadětům. Ba zdá se místy, že jde i více na levo k trudovikům“.¹²

Sociální radikalismus časopisu *Naša Dola* přijímá Černý s pochopením. Svědčí o tom i jeho rozbor dalšího článku „Što budzje“ (Co se stane), v němž uvažuje o tom, jaká bude odpověď Bělorusů na potlačení revoluce reakcí. Černý neodpovídá na tuto otázku sám, nýbrž cituje: „Odpověď běloruská zní, že ničím nelze utlumiti hnutí za svobodu. Nic nepomohou sebekrutější represse. Nic nepomohou, neb nyní je povstalcem všecek stomilionový, temný, hladový lid.“¹³ Celkový závěr politických článků zní ve formulaci A. Černého: „Půda a svoboda — toť hesla, vyzírající z každé stati. A z každé řádky kromě toho hledí nedůvěra k vládě.“¹⁴ Celkový tón jeho úvah i zdůrazňování prvků revolučních je důkazem toho, že Černý sdílel nedůvěru k carské vládě spolu se svými chráněnci a že celým srdcem stál na straně běloruského boje.

Zatímco se Černý soustředil v Čase na politickou stránku prvního čísla *Naší Doly*, jeho fejeton v Zlaté Praze zdůrazňuje v běloruském osvobozovacím zápase stránku kulturně osvětovou. Z úvodního článku cituje ty partie, v nichž se poukazuje na temnotu běloruského mužika, a volá po vzdělání a osvětě. Autor cituje slova úvodníku: „Dejte Bělorusovi knihu, již by rozuměl. Jen kniha, napsaná jeho mluvou otcovskou, dovede vrhnout proud světla v těžký život Bělorusův, jen ona je s to vyhnati z mužické chaty chlad a hlad, jen ona ukáže mu cestu k lepšímu, jasnějšímu osudu.“¹⁵ Černý cituje dále slova z programu časopisu o vypovězení boje všem temným silám, které pro svůj prospěch zotročovaly osmimilionový národ běloruský, a o víře ve svatost národní věci. Ačkoliv i zde říká Černý závěrem, že číslo je naplněno duchem odboje a svobody, je nápadné, že fejeton ve Zlaté Praze nezdůrazňuje tak silně sociálně politickou tendenci časopisu jako fejeton v Čase. Příčinu různého tónu a postoje autora je potřeba hledat v charakteru časopisu. Herbenův Čas mohl bez obav předložit svým čtenářům názory revoluční, čtenáři Zlaté Prahy měli snad pochopení pro národní boj a pro kulturní úsilí, ale sociální radikalismus byl jim méně přijatelný. Autor tedy přizpůsobil svou informaci o běloruském hnutí únosnosti každého z obou časopisů.

V obou fejetonech zabývá se Černý také krásnou literaturou psanou bělorusky, kterou přinesl časopis *Naša Dola*. V prvním čísle byla literatura zastoupena především básněmi. Černý si povšiml optimisticky naladěné, konstruktivní básně Maceje Krapiůky „Náš paletok“, ze které cituje v originále jednu strofu. Jde tu o známou báseň revoluční pracovnice Aloisie Paškevičové-Cjotky, která používala různých pseudonymů. Ale neobyčejnou pozornost věnuje básni o rodném kraji (Rodnyj kraj) Jakuba Kolasa, tehdy ještě neznámého, teprve začínajícího básníka. Báseň zapůsobila na Černého zvláště silně svou melancholií a smutkem,

jenž je — podle Černého — výrazem dosavadního smutku celé Bílé Rusi a jejího života. Dojem z básně, kterou Černý správně pochopil jako výraz nálady ne jednotlivcovy, nýbrž jako zevšeobecnění životní atmosféry celé Bílé Rusi, byl intenzivní; Černý totiž báseň přeložil a uveřejnil tento první překlad Kolasovy poezie do češtiny takřka celý ve svém fejetonu v Čase,¹⁶ první dvě strofy svého překladu cituje také v uvedeném fejetonu ve Zlaté Praze¹⁷ a fejeton končí posledními dvěma verši druhé strofy v originále.

Smutné Kolasovy verše jsou jakousi tragickou pointou k závěrečné části fejetonu, v níž autor informuje o smutném osudu časopisu, který se stal kořistí carské cenzury hned druhý den, sotva vyšel.

V obou fejetonech Černý vyjadřuje otevřeně svůj názor, proč byl časopis konfiskován a vydavatel i redaktori stíháni. Tento názor vyjádřil opět plněji a ostřeji v Čase nežli v Zlaté Praze. V Čase napsal: „Myslím, že vlastní příčina byla jiná (nežli otřesení zprávy z litevského časopisu — M. K.), že ji rostoucí vládní reakce vyčtla mezi řádky, že ji vytušila z ducha . . . časopisu. Probuzení běloruského lidu poděsilo vládu z řádek populárního časopisu — a to musilo být potlačeno.“¹⁸

Jak je z předchozího vidět, hned první projev běloruského hnutí byl u nás přijat se sympatiemi, s pochopením i s jistým citovým zaujetím. Češi pak běloruské dění již nespouštěli se zřetele. O dalším vývoji hnutí se sice po dva roky zprávy v tisku neobjevovaly, ale pozdější projevy v tisku ukazují, že pozornému oku Adolfa Černého neuniklo nic z toho, co se dalo u Bělorusů. Přes veškerou nepřítelň carské vlády a jejich oficiálních činitelů, přes útoky „velikoděržavných“ šovinistů vyvíjelo se běloruské obrodné hnutí slibně. I když jeho revoluční charakter byl poněkud ztlumen v důsledku stagnace revolučního hnutí v této době v Rusku vůbec, toto hnutí demokratický ráz neztrácí. A ani nemůže, neboť jeho nositelem je zubožený běloruský sedlák, vykořisťovaný dělník a pronásledovaný drobný inteligent.

Časopis Naša Niva, který 10. listopadu 1906 vystřídal radikálně revoluční Naši Dolu, zachoval v podstatě demokratickou linii své předchůdkyně, odmítal nacionální nenávisť, zdůrazňoval klidné soužití všech národností na Bílé Rusi, přitom však energicky hájil běloruský lid před populšťováním. K Velkorusům, kteří byli vládnoucí vrstvou, měl postoj poněkud příliš kritický.¹⁹ Působil tu vliv buržoazně nacionalistický,²⁰ neboť Naša Niva byla společným orgánem Bělorusů všech ideových odstínů. Demokratický a lidový ráz však nelze popřít: běloruský nacionální zápas byl součástí boje o hospodářské a sociální osvobození běloruského člověka, o demokratizaci společenského a politického zřízení Bílé Rusi i celého Ruska. Tak se na věc Bělorusů dívali také pokrokoví představitelé revolučního Ruska, např. M. Gorkij.

O tomto vývoji na Bílé Rusi byla česká veřejnost informována dvěma publicistickými projevy na počátku roku 1909. Autorem prvního byl opět A. Černý. Popud k jeho článku, uveřejněnému opět v Herbenově Čase,²¹ dalo jubilejní číslo časopisu Naša Niva. Před časem vycházel podobně ke svým úvahám o běloruském vývoji z prvního čísla Naší Doly. Jestliže Černý přibližoval českému čtenáři události z roku 1905 prismaťem poezie Jakuba Kolasa, článek z r. 1909 je psán ve znamení Janka Kupaly. Po krátkém úvodu, ve kterém Černý zdůraznil, že nový časopis zapustil hluboké kořeny v běloruském životě, všímá si v jubilejním čísle úvodní básně Kupalovy „Užo dněje“. Uvádí pátou strofu básně v originále a poslední tři strofy této básně v českém překladu. Překlad

těchto tři strof je prvním uveřejněným českým překladem poezie Kupalovy. Báseň cituje na důkaz životnosti národní myšlenky na Bílé Rusi. Probuzení běloruské srovnává s naším, v běloruském však nalézá více sebevědomí. Správně zdůrazňuje příčinu rozdílu: mezi českým a běloruským obrozením leží celé století vývoje lidstva a Slovanstva. Za významné považuje Černý to, že národní hnutí běloruské opanovalo mládež, která k němu přilnula. Když autor podrobně informoval o obsahu časopisu, o jeho grafické stránce — Naša Niva byla tištěna latinkou a azbukou — skončil první část svého článku opět čtyřverším J. Kupaly z básně „Nepřátelům běloruštiny“ v originále. Toto čtyřverší — poslední strofa jmenované básně — je prosceno hlubokým optimismem a zní jako triumfální fanfára budoucnosti:

*i budzje unukau panavaŋnë
tam, hdzje sjahoŋŋa plače dzjad.*

Druhá část článku A. Černého²² je věnována poměru Rusů k běloruskému hnutí. „Osvícení“ Rusové, jako profesor Pogodin, mají podle Černého k novému hnutí vztah kladný. Chápu, že národní uvědomění Bělorusů je fakt, který nelze ani zadržet, ani popřít. „Národní vědomí běloruské bylo jen uměle drženo pod balvanem absolutistického útisku,“ praví Černý. Jakmile revoluce z roku 1905 tento balvan poněkud odvalila, přihlásilo se utlačené vědomí k novému životu. Proto může Pogodin říci, že na této cestě už nízádná síla běloruský národ nezadrží.

Nejsou ovšem všichni Rusové týchž názorů. Existovaly skupiny, zvláště tzv. „praví Rusové“, kteří prý jsou „krev z krve a kost z kosti“ ruské reakční vlády. Ta pochopitelně běloruské hnutí nevidí ráda a potlačuje je. V boji proti národním požadavkům Bělorusů sahalo se k různým nepěkným prostředkům, např. ke klevetám, k hrozbám apod. Protivníci běloruského hnutí tvrdili, že celé hnutí je plodem polských intrik. Žádali, aby se bojovalo všemi prostředky proti „tajným“ (tj. soukromým) běloruským školám, dokonce neváhali vyslovit požadavek, aby se nezaváděla všeobecná školní docházka. O těchto požadavcích, vyjádřených v září 1908 na sjezdu spolku „Krestjanin“, Černý správně poznamenal: „Absolutistický, samoděržavně byrokratický drápek jest v tom příliš patrný.“²³ Černý ve sporu Bělorusů s vládou stojí jednoznačně na straně prvních. Je přesvědčen, že vláda nové hnutí bude „pronásledovati a potlačovati“, je však také přesvědčen, že „tím ho nezadrží, nýbrž jen ještě podníti“. Svou víru v další pokrok běloruského hnutí si také zdůvodňuje: dílo Bělorusů zvítězí, „neboť směřuje k lidskému probuzení národa a k jeho osvícení“.

Idea lidskosti a kulturnosti diktuje Černému obranu Bělorusů nejen proti „pravým Rusům“, ale i proti tzv. „pravým Slovanům“, kteří nebudou spokojeni tím, že jejich představa jednotného Slovanstva utrpí další ránu. „Máme tedy novou otázku slovanskou — otázku běloruskou! sprásknou ruce — praví Slované,“ píše Černý.²⁴ A odpovídá velmi realisticky: „Jakáž pomoc — život jde svou cestou.“ Rázně odmítá v případě Bělorusů jakékoli „násilí a kaceřování“. Dovolává se svobody a rovnosti pro všechny jako jedině správného postoje ostatních Slovanů k událostem běloruským. Černý tu stojí na stanovisku pokrokovém a míří svým článkem na ty představitele slovanské myšlenky, kteří viděli budoucnost Slovanů v splnutí s carskou říší.

Asi v téže době vyšel také článek Antona Noviny, prvního a jediného běloruského spolupracovníka Slovanského přehledu do první světové války.²⁵ Článek

s názvem „Národní probuzení Bělorusů“²⁶ přinesl několik nových faktů z vývoje běloruského hnutí, např. zprávu o vzniku „Běloruské revoluční hromady“ a o její přeměně v „Běloruskou socialistickou hromadu“, o vydavatelských družstvech „Zahlaně sonce i u naše vakonce“ v Petrohradě a „Minčuku“ v Minsku, o jejich působnosti aj. Článek Novinův (pojatý historicky) přes řadu nepřesností potvrdil a zdůraznil to, co o charakteru běloruského hnutí napsal už dříve A. Černý, že je to hnutí národní, které nejen jde ruku v ruce s hnutím sociálním, ale přímo ze sociálního vyrůstá. Novina to dokládá funkcí časopisu Naša Niva, která „stala se mluvčím lidových potřeb a zájmů“. Do redakce časopisu dochází množství dopisů, jejichž obsahem jsou stesky na nepříznivé poměry selského lidu. Pravdivost Novinova tvrzení potvrzuje Karskij, který uvádí vysoké číslo těchto dokumentů, charakterizujících tehdejší běloruský život.²⁷ Podle Karského redakce Naší Nivy za tři roky dostala 960 dopisů ze 489 vesnic. Tento údaj Karského potvrzuje pravdivost Novinova tvrzení, že „hlavní kmen čtenářstva Naší Nivy tvoří sedláci“, že „četní drobní kolportéři, rozšiřující časopis mezi lidem, jsou rovněž sedláci“.²⁸

S některými Novinovými údaji redakce Slovanského přehledu nebyla spojována a uváděla je na pravou míru v poznámce redakce. Týkalo se to polsko-běloruského poměru. Ovšem Novina, který vytýkal nepřízeň Poláků k běloruskému hnutí, měl pravdu, neboť kromě polských socialistů poměr Poláků k hnutí byl záporný.

Roku 1911 opět vyšly dva články A. Černého o Bělorusech. Ukazují, že pozorný zájem autorův o vývoj národního života na Bílé Rusi neutuchal ani na okamžik. První článek²⁹ rázu věcně informativního sledoval vydavatelský ruch, ukazující zdárný vývoj běloruského písemnictví. Autor zaznamenává nejen čtyřleté trvání Naší Nivy, ale také vydání básnických sbírek J. Kupaly a J. Kolasa, nová vydání starších děl Marcinkevičových, rozšiřování knížek lidově vzdělávacích, jako byla Wlastova (tj. V. Lastouského) Karotkaja Historyja Bělorusi. Zdůrazňuje, že v literární tvorbě běloruské má převahu poezie, jak to u literatur na prahu jejich rozvoje zpravidla bývá. Všimá si běloruských překladů z ruštiny, informuje o počátcích běloruského divadla, o vzniku ochotnických kroužků a jejich repertoáru, o zakládání pěveckých kroužků. Jak vidíme, ani jedna oblast kulturního života Bělorusů nebyla Černému lhostejná, o každé chtěl české veřejnosti něco říci.

Druhá Černého stať „Běloruské snahy národní a literární v l. 1909—1910“³⁰ je prvním úplným přehledem novodobého běloruského kulturního a literárního vývoje od revoluce roku 1905, který byl napsán Čechem pro české čtenáře. První část shrnuje všechna fakta běloruského politického, společenského a kulturního vývoje, o kterých se česká veřejnost dovídala z předchozích článků Černého a jeho běloruského dopisovatele Noviny. Autor tu vykládá o bojích Bělorusů s ruskými a polskými protivníky, o poměru Bělorusů k jiným slovanským národům, zejména k Ukrajincům, kteří se stavěli k běloruskému hnutí kladně. Černý sám čerpal některé údaje z ukrajinských pramenů. Všimá si ideového vývoje hnutí, určuje, jakou účast v něm mají jednotlivé vrstvy národa, podává nové informace o zakládání knihoven a čítáren, o učebnicích pro soukromé vyučování, o snahách vytvořit běloruskou vědu.

Polovinu své stati věnuje Černý běloruské literatuře. V popředí jeho zájmu stojí především knižní produkce vůbec, neboť slouží jako všechna ostatní kulturní činnost „především a hlavně lidu, jeho osvícení a vzdělání, jeho občán-

skému i národnímu probuzení a uvědomění“.³¹ V literatuře krásné se na přední místo dostává poezie, která „vybujela pojednou elementárně — tak jako celé hnutí běloruské zjevilo se nečekaně, živelnou silou. Nespočívá na jednom člověku . . . Tvoří ji řada jmen, která stále roste novými a novými pokusy, většinou sice slabými a bezvýznamnými, ale přece svým hojným počtem a nezadržitelnou chutí k veřejnému projevu svědčící o životní síle mladého běloruského ruchu.“³² Nelze sice popřít živelný růst běloruské poezie, nelze však souhlasit s názorem Černého, že se zjevila nečekaně. Rozmach běloruské poezie se připravoval již po celou druhou půli 19. století, jak to konečně sám autor ukazuje svým přehledem reedici děl starších spisovatelů v letech 1909—1910.

V této první přehledné stati o moderní běloruské literatuře dostalo se mimořádné pozornosti a podrobného rozboru dílu dvou nejvýznamnějších běloruských novodobých básníků Janka Kupaly a Jakuba Kolasa. Černý si povšiml obou básníků již ve svých prvních pracích o běloruském hnutí. Nyní se však snaží ukázat čtenáři celkově jejich význam. Janka Kupalu považuje za nejrázovitější, nejvyspělejší a nejslibnější zjev běloruské poezie, za symbol probuzení běloruského lidu. Hlavní básník tohoto ruchu vyšel z lidu a patří lidu jak svým životem, tak svým dílem. Černý zdůrazňuje svéráznost jeho veršů, živost a jadrnost jazyka, prostotu obrazů, zpěvnost formy na způsob národní písně, lidovost látek. Kupalu charakterizuje nejen plodnost, ale také snaživost, proto jeho dílo má vzestupnou tendenci. Podrobnou analýzou tří Kupalových sbírek (Žalejka, Advěčnaja pěšna a Huslar) odhaluje jejich sociální a revoluční ráz, ukazuje, jak básník, hledající „cesty z temných hlubin a bařin k světlu a vzduchu“, překonává pesimismus a „dospívá konečně k tónům hrdé sebedůvěry“. Pro Černého je Kupala „básníkem života“. Z toho hlediska vybírá také typické ukázky jeho veršů a překládá je do češtiny. Je to jednak ideově mohutná báseň „Kdo tam jde?“ (A chto tam idzje?), uveřejněná roku 1907, kterou do ruštiny přeložil sám Maxim Gorkij, jednak optimistická „Píseň a síla“ (Pěšna i sila) — první umělecké překlady poezie Janka Kupaly v češtině.

Černý analyzuje podrobně rovněž sbírku Jakuba Kolasa „Pěsni žalby“. Kolas je mu básníkem „ducha přemítavého“, dokonalé formy, milovníkem přírody a hluboce soucítícím s bídou svého lidu. „Tichý smutek leží na všem, co vyšlo z jeho pera,“ praví Černý, „jeho básně jsou opravdové ‚písně žalu‘.“ V této souvislosti čteme druhou verzi překladu básně „Rodný kraj“ pod názvem „Náš rodný kraj“. Překlad této básně uveřejněné Kolasem v 1. čísle Naší Doly roku 1906 a už částečně přeložené tenkrát, je nyní úplný a po stránce jazykové věrnější. Černý v závěru svého rozboru Kolasovy tvorby vyzvedá básníkův realismus a jeho víru v budoucnost.

Ve svém přehledu běloruské poezie nepominul Černý ani Maksima Bahdanoviče. Charakterizuje ho jako novodobého „náladového“ básníka, člověka moderní kultury, vzdělaného studiem světových literatur, zpracovávajícího všelidské látky. Nelze ovšem souhlasit s Černým, že tento vynikající umělec-impresionista běloruské literatury netkví v domácí půdě. Již Karskij dokázal přesvědčivě, že Bahdanovič byl nejen milovníkem minulosti a přítomnosti své domoviny, ale přímo uvědomělým vlastencem v témž smyslu jako Kolas nebo Kupala. Omyl Černého je ovšem lehce vysvětlitelný, uvážíme-li, že Černý nemohl tenkrát, když svou stať psal, znát celé Bahdanovičovo dílo.

Zajímavější je, že Černý odmítl jak rozvleklého Alberta Pauloviče, tak nepokrokového Š. Jadvihina; popřel uměleckou hodnotu jejich básnických děl

poukazem na jejich slabiny. Kromě těchto básníků již tenkrát známých upozornil Černý na řadu začátečníků, s jejichž jmény se setkal v Naší Nivě a v její příloze. Mezi jmény, která uvádí, k adeptům běloruské poezie nepatřila už tenkrát Cjotka — Aloisie Paškevičová. Měla v té době za sebou už řadu publikací, psaných ovšem pod různými pseudonymy, které nebyly Černému známy. Vidíme to z toho, že ve svém přehledu uvádí Cjotku a M. Krapičku jako dvě různé osoby, zatímco jde o dva pseudonymy téže autorky. Z jiných autorů, kteří se v pozdějším vývoji stali známými, připomíná Černý Cišku Hartného, kněze buditele Andreje Zjazjulu, mezi prozaiky pak V. Lastouského-Wlasta a A. Hurla. Ostatní jména, která ve svém přehledu uvádí, hlouběji se do dějin běloruské literatury nezapsala.

O umělecké próze, která začala v letech po revoluci r. 1905, tvrdí Černý, že jsou to dosud jen novelistické náběhy, pouhé črty a kresby. O vlastní novelu nebo povídku se v mladé běloruské literatuře nikdo nepokusil. Černý si povšiml a ve své stati zdůraznil, že současně s poezií, prózou a dramatem objevila se v běloruské literatuře také kritika. Její opravdovost se jeví Černému jako výraz pokrokového charakteru běloruského hnutí.

Tato stať Černého je u nás první důkladnou studií o běloruské novodobé literatuře. Vysvětluje její kořeny a naznačuje její další vývoj. Autor v ní s všestrannou znalostí věcí běloruských a s poctivou důkladností popsal všechny stránky slovesné kultury probouzejícího se běloruského národa. Jak po stránce ideového pochopení, tak pokud jde o znalost faktů, daleko předstihl domácího znalce A. Novinu a podal českému čtenáři velmi spolehlivé a všestranné informace. Snesou po této stránce srovnání s pozdějším dílem A. F. Karského.

POZNÁMKY

- ¹ Бѣлорусы, III/3, str. 151.
- ² Slovanský sborník 1887.
- ³ Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XVIII/2, 1895.
- ⁴ Viz např. Kytice z národních písní slovanských. Vydává literární a řečnický spolek Slavia. Fr. R. Urbánek, Praha 1874.
- ⁵ Slovanský sborník 1883.
- ⁶ Slovanský sborník 1885.
- ⁷ Slovanský sborník 1885, str. 276.
- ⁸ Překlad A. Černého, Slovanský přehled XIII, str. 414.
- ⁹ Viz Karskij, Бѣлорусы, III/3, str. 154 a další.
- ¹⁰ Světozor 1892, str. 346.
- ¹¹ Čas 1906, č. 327 z 27./11. a č. 328 z 28./11.; Zlatá Praha 1907.
- ¹² Čas 1906, č. 327, str. 2.
- ¹³ Tamtéž.
- ¹⁴ Čas 1906, č. 328, str. 2.
- ¹⁵ Zlatá Praha 1907, str. 38.
- ¹⁶ 1906, č. 328, str. 2.
- ¹⁷ 1907, str. 38.
- ¹⁸ Čas 1906, č. 328, str. 2.
- ¹⁹ Karskij, Бѣлорусы, III/3, str. 163: „Безъ нужды слишкомъ много мѣста уделяется въ газетѣ для народа сообщеніямъ объ отрицательныхъ сторонахъ русской жизни“.
- ²⁰ Sovětská věda. Literatura II, 1953, str. 537.
- ²¹ Čas 1909, č. 16, str. 2.
- ²² Čas 1909, č. 20, str. 2—3.
- ²³ Tamtéž, str. 2.
- ²⁴ Tamtéž, str. 3.
- ²⁵ Viz Slovanský přehled 1914—1924. Sborník statí. Str. 43.

- ²⁶ Slovanský přehled 1909, str. 159—163.
²⁷ K a r s k i j, Белоруцы, III/3, str. 164, pozn. 1.
²⁸ Slovanský přehled 1909, str. 162.
²⁹ Slovanský přehled 1911, str. 136—137.
³⁰ Slovanský přehled 1911, str. 410—416.
³¹ l. c., 408.
³² l. c., 410.

ЧЕХИ И НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД БЕЛУРУССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО И ЛИТЕРАТУРНОГО ДВИЖЕНИЯ В ПЕРВОМ ДЕСЯТИЛЕТИИ XX ВЕКА

Чехи уже в течение второй половины 19 столетия отмечали с особым интересом все проявления национальной жизни белорусов, особенно литературной. Белорусское движение, начавшееся в революционном 1905 году, было принято чехами с сочувствием.

Друг белорусского народа Адольф Черны, знаток белорусского быта и белорусской культуры, ознакомил чешское общество с освободительной борьбой белорусов. В своих статьях он показывает бурное развитие всех областей белорусской культуры и подчеркивает прогрессивный характер всего движения. Его „Обзор белорусской литературы за 1909—1910 гг.“ впервые в чешской научной литературе наметил общие устремления белорусской литературы. Анализируя творчество ее представителей, Черны выдвинул талантливых поэтов Купалу, Коласа, Богдановича. Черны был так же первым переводчиком нескольких стихотворений Купала и Коласа и таким образом познакомил чешских читателей с творчеством этих поэтов еще до начала первой мировой войны.

М. К.